

SENDİKACILARIN ANLATIMIYLA
TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI HAREKETİ

YILDIRIM KOÇ

Sendikacılar Anlatıyor Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

Kapak Fotoğrafı: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin 31 Aralık 1961'de düzenlediği
Saraçhane Mitingi

İstanbul Eylül 2021

ISBN: 978-605-4513-67-3

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

SENDİKACILARIN ANLATIMIYLA
TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI HAREKETİ

YILDIRIM KOÇ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
ABDİ EROL	17
ABDULKADİR ÖZDENVAR	24
ADNAN GÜN	29
AHMET CANSIZOĞLU	36
AHMET KURT	40
AKİF YILMAZ	46
ALİ DEMİRAYAK	55
ALİ KAYA PİRİM	59
ALİ RIZA AKKEMİK	61
ALİ RIZA ÖZDEMİR	69
ARSLAN YILMAZ	76
BEKTAŞ AYDOĞDU	84
BURHAN CAHİT TAŞKIN	91
CAHİT ERHAN	99
CENAN BIÇAKÇI	101
CENGİZ ERALP	107
DEMİRHAN TUNCAY	110
DURMUŞ YURT	123
EMİN KAYA	127
ETHEM EZGÜ	133
FAHRİ KARAKAYA	137
FERİDUN ŞAKİR ÖĞÜNÇ	145

FERİT KAFADAR	149
FUAT ALAN	158
HALİL TUNÇ	161
HALİT MISIRLIOĞLU	170
HAMİT KIZILKAYA	181
HASAN COŞKUN	185
HASAN TÜRKAY	188
HİKMET ALCAN	194
HÜSAMETTİN MOSTUR	199
İBRAHİM SANCAK	202
İLHAMİ AÇIKSÖZ	207
İSMAİL İNAN	218
İSMAİL MENEVİŞOĞLU	225
İSMAİL ÖZKAN	230
İSMET KUMSÖKEN	237
İSMET UYGUN	240
KADİR BARBAROSLUOĞLU	244
KADİR TOPUZ	251
KAYA ÖZDEMİR	255
KEMAL BAYDAR	267
KEMAL ÇELİK	274
KENAN DURUKAN	282
MEHMET ALİ ÇAMURALI	297
MEHMET ALİ SARI	308
MEHMET BİNDESEN	318
MEHMET NACİ TUNÇEL	322
MESUT İBRAHİM KAHRATLI	328
METİN ÖNEM	336

MİKTAT KEÇECİ	343
MUSTAFA ALPDÜNDAR	346
MUSTAFA BAŞOĞLU	357
MUZAFFER DAYSAL	360
NACİ KURT	370
NECATİ DEVRİM	373
NECMİ GÜRÇAY	384
NİHAT ARSLAN	390
NURİ BEŞER	392
ORHAN ERÇELİK	399
OSMAN GÜL	407
OSMAN TAŞ	410
ÖMER ERGÜN	413
RAFET METİN	419
RAHMİ RAKICI	423
RECAİ EMRE	430
RECEP ERDAL YÜCEL	444
RECEP KIRIM	459
RIZA TETİK	466
SABRİ TÜRKAN	468
SADIK ŞİDE	479
SALAHADDİN ERKAP	484
SELAHATTİN KAÇARAN	492
SELİM MUNGAN	495
SEYFİ İLOĞLU	498
SÜREYYA GEZER	502
ŞABAN YILDIZ	506
ŞERAFETTİN AKOVA	509

ŞERAFETTİN GEDİKOĞLU	513
ŞÜKRÜ KORKMAZ GİDER	517
TAHİR GEREK	533
TEMEL MALKOÇ	538
TEVFİK ERDEM	543
VAHAP GÜVENÇ	558
YAKUP ŞENOL	564
YAŞAR DOĞUALP	568
YILMAZ ÖRNEK	571
YUSUF TOPÇU	579
YÜCEL ÖZKÖK	587
TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI TARİHİNDEN ANILAR-RESİMLER	590

SUNUŞ

50 yıldır Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihini öğrenmeye çalışıyorum. Eşim Canan Koç ile birlikte yazdığımız *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*, yazar adları belirtilmeden, 1976 yılı Aralık ayında, kurucularından olduğum Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) tarafından yayımlandı. O tarihte DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası'nda toplu iş sözleşmesi uzmanı olarak çalışıyordum. Erişebildiğimiz kaynaklar çok sınırlıydı. Daha önemlisi, insanları ve özellikle işçileri tanımakta tümüyle deneyimsizdim. Geriye dönüp baktığımda, 45 yıl önce basılan bu kitabın çok sığ kaldığını, süreçleri kavramaktan çok uzak olduğunu düşünüyorum.

1978 yılı sonuna kadar çeşitli sendikalarda çalıştım. 1980 yılında ODTÜ İşletme Bölümü'nde, "öğretim asistanı" statüsünde, işçi-işveren ilişkileri dersi vermeye başladım. 1983 yılı Temmuz ayında gözaltına alındım; Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, 1402 sayılı Kanunun verdiği yetkisini kullanarak, beni attı. 1,5 yıllık bir tutukluluğun ardından 1985 yılı Eylül ayında Türk-İş'e bağlı Yol-İş Sendikası'nda "eğitim dairesi başkanı" olarak çalışmaya başladım. Benim, işçileri ve Türkiye işçi sınıfı tarihini esas öğrenme sürecim de başlamış oldu.

Bu kitapta anlatımı olan kişilerden biri, Halit Mısırlıoğlu'dur. Halit Mısırlıoğlu, 1950'li yıllarda Mersin Yol-İş'in başkanıydı. 1963-1980 döneminde de Yol-İş Federasyonu'nun genel başkanıydı. 1980 yılı sonlarında genel başkanlıktan ayrılmıştı. 1985 yılından itibaren de Yol-İş'te kendisine ayrılan bir odada danışman olarak bulunuyordu. Yan yana odalarda, 1989 yılında vefat edene kadar, beş yılımız geçti. Halit Bey konuşmayı ve anlatmayı seven biriydi; ben de dinlemeyi. Bu beş yılda Halit Bey'den gerçekten çok şey öğrendim. İşçi hareketi ne Şnurov'un, ne Rozaliyev'in, ne Şişmanov'un, ne Kemal Sülker'in yazdıkları gibiydi. Bambaşka bir dünya söz konusuydu. Halit Bey, anlattıklarıyla, öğrenme çabalarımında bana yol gösteren birçok ipucu verdi. Belki anlattıklarının ne kadar önemli olduğunun kendisi bile farkında değildi; ancak o olgun ve mütevazı tavrıyla, sıradan işçilerden oluşan bir sınıf hareketine nasıl bakmam gerektiği konusunda rehberim oldu, beni eğitti.

1986-1990 döneminde Yol-İş'te Karayolları, Köy Hizmetleri ve Bayındırlık işyerlerinde ve bazı özel sektör şantiyelerinde taban eğitimleri

yapabiliyorduk. Toplu iş sözleşmesinde yer alan bir hükmü biraz zörlayarak, çalışmayı durdurup, işyerindeki bütün işçilerin katıldığı üç dört saatlik toplantılar düzenleyebiliyorduk. Taban eğitimleri, kendini eğitimci sanan kişinin yontulduğu yerlerdir. Temsilci ve yönetici eğitimlerinde insanlar daha kontrollüdür. Taban eğitimlerinde işçinin tepkileri daha serttir, hatta acımasızdır; ancak insan bu tepkilerle törpülenir ve eğitimcileşir. Ayrıca, tarihini öğrenmeye çalıştığımız insanlar, bunlardır. Ancak bu süreçle insanların gözüyle gelişmelere bakmayı öğrenirsiniz.

İkinci öğretmenim bu taban eğitimleri oldu.

Bu sırada, Hollanda'dan bir teklif geldi. Hollanda'da Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (International Institute of Social History, The Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences) adıyla bir kuruluş varmış. 12 Eylül Darbesi sonrasında yurtdışına gitmek zorunda kalan eski arkadaşım Orhan Silier, bu Enstitü'de bir Türkiye bölümü kurmaya çalışıyormuş. Türkiye'de benimle çalışmak istediler. Bu çalışmanın bir parçası olarak da, eski sendikacılarla sözlü tarih çalışması yapılması gündeme geldi.

Hem Yol-İş'teki görevim, hem de bu görevim sırasında Anadolu'nun gitmediğim köşesi kalmaması sayesinde, çok sayıda eski sendikacıyla görüşme imkânım vardı. Şimdi geriye dönüp bakıyorum da, öğretmenim Halit Mısırlıoğlu'na bu sayede yeni öğretmenler ekleme imkânı doğmuş.

Eski sendikacıların anlattıkları kendi başlarına işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi değildi; ancak bu anlatımlar olmadan bu tarihin yazılamayacağını anladım. Bazı eski sendikacılar özyaşam öykülerini yazdılar. Bunlar basılmadan önce iyice kontrolden geçti. Bunlardan tabii ki yararlanmak gerekli. Benim yaptığım görüşmeler daha doğaçlamaydı; konuştuğum kişiler soracağım soruları önceden bilmiyordu. Görüşmenin bir sohbet havasında geçmesi de anlatılanların daha samimi ve hesapsız olmasına imkân verdi.

İşçileri ve sendikacıları yakından tanımayanlar, bu insanları yargılamaya kalkar. Onlara göre, "işçiler cahildir, sendikacılar da sarı." Halbuki bu insanlara sizi arkadaş olarak kabul ettirebilir ve onların gerçekten arkadaş olabilirsiniz, kimsenin cahil ve aptal olmadığını, sendikacıların büyük çoğunluğunun da daha iyi çalışma ve yaşama koşulları için ellerinden geleni yaptıklarını anlarsınız. Ancak o zaman "işçi sınıfı" dediğimiz bu kitlenin davranışlarını ve olası tepkilerini anlayabilir ve değerlendirebilirsiniz. Sendikacı ve işçi öğretmenlerimin bana öğrettiği öncelikle bu gerçek oldu. Yoksa, "işçi sınıfı tarihi" diye bazı sendikaların "görünen yüzü" yazılır.

Bu görüşmelere 1940'lı, 1950'li, 1960'lı yılların toplumsal ilişkileri de yansdı. Örneğin, Trabzonlu sendikacı Mehmet Ali Çamurali, işçilerin yapı

kooperatiflerine tepkisi konusunda şunları söylüyordu: “Bir kooperatif kurmak istiyoruz. Sigorta da bize yardımcı oluyor. Karayolları’nda da müdür ve müdür muavini yardımcı olacaklar. Ben de kaldım evsiz. Kendimi de düşünüyorum biraz. ‘Apartman yapın,’ diyorlar. Apartman istemiyoruz. Trabzon mutaassıp memleket. Apartmanda birbirlerinin evine gider gibi basit düşünceler vardı. Bahçeli evler istedik.”

Benzer bir tepkiyi Erzurum’da da dinledim. Sendikacı Şerafettin Gedikoğlu şunları söyledi: “Apartman ilk defa çıkmıştı. Altı daire, bir apartman kapısından giriyor; bu komünistliktir, dediler. Bu anlayış nedeniyle yapı kooperatifi ancak 1980’li yıllarda kurulabildi.”

1940’lı, 1950’li ve hatta 1960’lı yıllarda Türkiye’de anti-komünizm rüzgârı estirililiyordu. Sendikacılığın önündeki engellerden biri, “komünistlik” suçlamasıydı. Soğuk Savaş koşullarında sürdürülen anti-komünist kampanyalar nedeniyle halkın gözünde “komünistlik”, vatan hainliği, ahlaksızlıktı, aile düşmanlığıydı, vb. Bu yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan Kur’anı Kerim meallerine bile “sağcılık” “solculuk” kavramları sokulmuş, Kur’anı Kerim tahrif edilerek İslamiyet’e göre affedilmeyecek en büyük suçlardan biri olan şirke düşülmüştü. Bazı sendikaların komünizmi telin mitingi düzenlemelerinin, komünizmi yerden yere vuran açıklamalar yapmalarının önemli nedenlerinden biri, kendilerinin komünist olmadığını kanıtlama çabasıydı.

Bu konuda aşağıdaki görüşmelerde yer alan bazı tespitler şöyledir:

Hamit Kızılkaya: “1951 yılında Eskişehir’de komünizmi tel’in mitingi düzenlendi. Mitingin nedeni, işverenin işçiye ‘komünist’ demesiydi.”

Ömer Ergün: Bu dönemin ilginç olaylarından biri, 1951 yılında Eskişehir’de düzenlenen komünizmi tel’in mitingiydi. “Tayyare Fabrikasından Nazif, Kütahya’da bir toplantıda konuşurken ‘sosyal’ terimini kullanınca, Vali’nin girişimi sonucunda tutuklanmış. Ahmet Aras Eskişehir’e gelip bu olayı anlattı. Eskişehir’de bir komünizmi tel’in mitingi düzenlenmesi kararlaştırıldı. Önce bir yürüyüş yapıldı, sonra sinemada toplandı. İstanbul’dan Şaban Yıldız ve Bahir Ersoy, otobüs tutarak geldiler. Bizi töhmet altında tutmaya kimsenin hakkı yoktu. Fiyaskoyla neticelenir diye çok korktuk. Kanunlara uyuyorduk. Sinmeyeceğimizi ve gücümüzü göstermek istedik. Yürüyüş ve toplantıda hiç olay çıkmadı. Eskişehir’de lehimize bir hava doğdu.”

Recep Kırım: CHP döneminde bir keresinde Ramazan Güryüzü, Hasan Kurtmakas gibi bazı işçiler bir sendika kurmaya çalıştılar. Fabrika Müdürü aynı zamanda CHP Bursa İl Başkanıydı. Sendika kurmaya çalışan işçile-

ri çağırıldı, “Başvurunuzu geri alın. Alnınıza bir kızıl damga, komünistlik damgası vururum, yedi sülaleniz temizleyemez,” dedi; işçileri işten atmakla tehdit etti. Başvuru böylece engellendi.

Sadık Şide: “CHP döneminde de, DP döneminde de baskı oldu. Emniyet hep izledi. Bazı sendikacılar karakolda dolap içine hapsedildi. Sendikacılar hep komünistlikle suçlandı. Tarikatçılık suçlaması da yaygındı. İşverenler memurdu bizde. Sendikalaşma talebi doğrudan işçiden geldi ve sendikayı onlar kurdu.

Şerafettin Gedikoğlu: “Erzurum halkı sendikaya uzun süre alışamadı. Sendikacılara “komünist” diyorlardı. “Neredeyse taşılayacaklardı.”

Tahir Gerek: Bu yıllarda dönem dönem sorunlar da yaşadık. Mesela, 1957 yılında Sümerbank genel müdürü ile tartışıyorduk. ‘Fazla ileri gidersen emniyete telefon eder, komünist diye seni içeri attırırız,’ dedi.

Temel Malkoç: “Bu yıllarda sendikacılık dendi mi komünistlik anlaşılırdı. Denize baksan, komünist, derlerdi.”

Ali Demirayak: “Hatırımda kaldığına göre Değirmisaz kaymakamı, ‘işçiler komünist,’ demiş. Onu protesto etmek için bir yürüyüş yaptık. Türk bayrağını ben taşıyordum. Ankara’dan konuşmacılar geldi. Konuşmalar yapıldı. Dağılındı. Biz toplantıyı meydana yapacaktık. Vilayet müsaade etmedi. ‘Kapalı yerde yapın,’ dedi. Asri Sinemada yaptık toplantıyı. Hasan Özgüneş filan hep geldi.”

Bektaş Aydoğdu: “Fırınları gezip denetleme yapan özel idare müfettişleri vardı. Bunlar bu yıllarda fırınları gezip inceleme yaparlardı. Ücret düzeyini sorarlardı. O müfettişlere ben babamın fırınını şikâyet ettim. Babam işçilerini aşırı biçimde yorulana kadar çalıştırıyordu. İşçilerin yatacak yeri yoktu. Kendisini şikâyet ettiğimi babama söylemişler. Babam geldi, bana fırında bir tokat attı. ‘Sen komünist misin,’ dedi. Babam hafızdı. ‘Baba, ben komünist mi oldum,’ dedim. İkinci tokadı vurdu. Dayım yetişti ve babamı tuttu. Oradan bir çıkış çıktım; doğru Ankara’ya geldim. Daha sonra akrabalarım aracılığıyla beni tekrar İzmir’e istediler. İzmir’e döndüm. O arada babam yaşlanmıştı. Köyden gelmedi. Fırın da ağabeyime kaldı. O ise fırını zedeledi. Bu defa akrabalar sahip çıktılar ağabeyime. Sermaye verdiler. Ama tutunamadık. Ankara’ya geri döndüm. Ankara’ya 1954 yılında geldim.

Cengiz Eralp: Cengiz Eralp yıllarca sivil polis tarafından izlenmiş. Bütün gün arkasında polis dolaşmış. “Sendikacılık komünistliktir” anlayışı yaygınmış. Emekli komiser Hulusi Bey’i sendikada büro elemanı olarak çalıştırmaya başladıktan sonra, Cengiz Eralp’in arkasındaki sivil polis kaybolmuş.

Demirhan Tuncay: “O zamanlar İşçi Sigortalar Kurumu’nun bir binasında idi Türk-İş. 1963 yılında İşçi Sigortaları Kurumu’nun adı Sosyal Sigortalar Kurumu olurken, ‘komünist oluyoruz,’ diye karşı çıkanlar olmuştur.”

Fahri Karakaya: “Babam sendikacılığı bilmiyordu. ‘Sendikacılık da ne demek?’ diye sordu. ‘Senin için komünist diyorlar,’ dedi. Sendikacılık nedeniyle babamla aram bozuldu. Askere gitmeden önce, 1948 yılında evlenmiştim. Babamla birlikte oturuyordum. Bozuşunca ayrı ev açtım. Ancak daha sonraları sendikacılığın ne olduğunu ona anlattım. İkna oldu. İşsiz kaldığım dönemlerde, sıkıntılı dönemlerimde hep bana destek oldu.”

Hüsamettin Mostur: “Sendikalaşmada başı çekenler hep kalburüstü insanlardı. Sendikanın kurulması sırasında işverenin olumsuz tavrı olmamış. Herkes komünistlik suçlamasından korkuyordu.”

Eski sendikacılarla görüşmelerim bunlar gibi birçok başka şey öğretti.

Hollanda’dan önce küçük bir teyp gönderdiler. Ankara’da ve Ankara dışında eğitim için gittiğimiz yörelerde eski sendikacıları arıyor, onlara kendi geçmişlerini, kendi dönemlerinde işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını, sendikal pratiklerini anlattırıyordum. Ankara dışındaki çalışmalar epey yorucu oluyordu. Gerçekten bütün gün taban eğitimi yaptıktan sonra, alelacele bulunmuş bazı eski sendikacılarla yapılan görüşmeler istenen derinlikte olmuyordu; ancak başka çare de yoktu.

Bu ilk aşamada yaptığım görüşmelerin bir bölümünün, ne yazık ki, notları da yok, kayıtları da. O dönemde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı askeri mahkemesinde yargılanmam devam ediyordu. Türkiye’de baskı hâlâ sürüyordu. Bu görüşmelere ilişkin kasetler sorun yaratabilirdi. Kasetlerden kopya çıkarmadan Hollanda’daki Enstitü’ye gönderiyordum.

Ortam biraz rahatlayınca Hollanda’dan bir kamera gönderdiler. Ankara’da Ülkü Özen ve Hasan Tahsin Benli’nin yardımlarıyla, daha sistemli görüşmeler ve kayıtlar yapmaya başladık. VHS kasetlere çekim yapıyorduk. Bereket akıllı davrandım ve çekim yaptıktan sonra, asıl kasetten iki kaset daha çoğalttırdım ve bunlardan birini görüşme yaptığımız kişiye verdim, birini de kendim sakladım. Türk-İş’in ikinci genel başkanı ve ardından genel sekreteri İsmail İnan’dı. 18 Haziran 1988 günü yaptığımız görüşme iki kaset tutmuş. İsmail Bey 18 Aralık 2007 tarihinde vefat etti. Türk-İş’in üçüncü genel başkanı Naci Kurt ile 21 Mart 1989 günü yaptığımız görüşme bir kaset. Naci Bey 6 Ağustos 1992 tarihinde vefat etti. Türk-İş’in dördüncü genel başkanı Nuri Beşer çok konuşkan, hoşsohbet bir kişiydi. Onunla 20 Mart 1989 günü yaptığımız görüşme birkaç kaset tuttu.

Nuri Bey de 9 Eylül 2013 günü vefat etti. Cenan Bıçakçı, Halit Mısırlıoğlu, Hasan Türkay, Şerafettin Akova, Salahattin Erkap, Ömer Ergün, Ahmet Cansızoğlu, Feridun Şakir Öğünç, Selahattin Kaçaran ile de kayıt altına aldığımız uzun sohbetlerimiz oldu. Bu görüşmelerde elimdeki bir soru listesini esnek bir biçimde kullandım. Bu kayıtların bugün çok değerli olduğunu düşünüyorum.

1992 yılında Enstitü için çalışmayı bıraktım; 1993 yılı başında da, Yol-İş'teki görevime ek olarak, Türk-İş Genel Başkan danışmanı olarak çalışmaya başladım.

Bu kez, Türk-İş'teki konumum, eski sendikacılara erişme konusunda yeni olanaklar sağladı. 1999 yılına kadar, vakit bulabildiğim ölçüde, gittiğim kentlerde eski sendikacıları aradım ve görüştüm. Ancak bu görüşmeleri kayda alma imkânı olmadı. Geniş biçimde not aldım.

Bu kitapta yer alan anlatımlar, sözlü tarih çalışmalarımın iki ayrı dönemin ürünü.

Ancak tekrar vurgulamak isterim ki, eğer bugün işçi sınıfı tarihiyle ilgili bir şeyler yazabiliyor ve bunların gerçekliği yansıttığını düşünüyorsam, bunda hem görüştüğüm sendikacıların anlattıklarının, hem de başta taban eğitimleri olmak üzere, her düzeydeki işçi eğitimlerinin büyük katkısı ve rolü var. Bu değerli öğretmenlerimden hayatta olmayanları rahmet ve saygıyla, hayatta olanları sevgi ve saygıyla anıyorum. Türkiye işçi sınıfı tarihini öğrenmek isteyenlerin bu değerli öğretmenlerimden yararlanmalarının son derece önemli olduğuna yürekten inanıyorum.

Kullandığım yöntemle ilişkin birkaç noktaya değinmek istiyorum.

Yaptığım görüşmeleri genellikle görüşme sonrasında kısa metinler haline getirdim. Diğer bir deyişle, 1987 yılından 1999 yılına kadar çok farklı tarih ve koşullarda, görüşme notlarımı düzenledim. Daha sonra da aynı üsluba çevirme konusunda bir çabam olmadı. Bu nedenle, her bir anlatım küçük ve birbirinden bağımsız öykü olarak düşünülmeli. Bazı görüşmelerde doğrudan anlatımlar çok ağırlıkta; bazılarında benim anlatılanları özetlemem. 12-13 yıl içinde farklı tarihlerde hazırlanan metinleri bir bütünün parçası haline getirmenin doğru olmadığını düşünüyorum.

Farklı işkolları ve bölgelerden sendikacılarla konuşma imkânım oldu. Ne yazık ki, baştan kapsamlı bir programla işkollarının tümünü ve ülkemizin tüm bölgelerini kapsayacak bir çalışmanın şartları yoktu. Başka işleri yaparken, iki arada bir derede görüşme ayarlayıp yapıyordum. Örneğin, İzmir'de bir kurultay düzenlenmesinde çalışırken, Bölge Temsilcisi Mustafa Kundakçı Ağabey'in yardımıyla, akşamüstü bir sendikacıyla görüşüyor-

dum. Umarım, hâlâ hayatta olan yaşlı sendikacılarla benim yaptığımdan daha programlı ve profesyonelce bir sözlü tarih dizisi hazırlanır. Benim görüştüğüm kuşaktan, ne yazık ki, hâlâ hayatta olanların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor. Önemli bir bölümünün vefat tarihlerini bile öğrenmek mümkün olmadı.

Görüştüğüm sendikacıları sorgulama gibi bir densizlik yapmayı hiç düşünmedim. Dinledim, öğrenmeye öncelik verdiğim konuların onları rahatsız etmemesine özen gösterdim. Örneğin, Sadık Şide'ye, onu rahatsız edecek Sosyal Güvenlik Bakanlığı dönemini veya Milli Güvenlik Konseyi tutanaklarından okuduğum bazı tartışmalarda söylediklerini sormadım. Sadık Şide anlattı; anlatmak istediklerinin sınırlarını zorlama gibi bir saygısızlığım olmadı. İşçi sınıfı tarihini epeydir öğrenmeye çalışan ve sendikacıların birbirleri hakkında anlattıkları dedikoduları da epeyce bilen biri olarak, kimlerin hangi konulardan rahatsız olacağını ve benim asıl öğrenmek istediğim konular konusunda görüşmeyi kesebileceğini kestirebiliyordum. Ben bu duyarlılığı gösterince, görüştüğüm kişiler de son derece anlayışlı ve açık oldular.

Görüşmelerden çok keyif aldım; çok güzel sohbetler yaptık. Bazen, kayda almadığım dedikodular bile oldu. Özellikle aynı olay veya kişiye ilişkin farklı anlatımlar birbirini tamamladı. Usta ustayı beğenmez, denir. Görüştüğüm sendikacılardan görüşme sırasında diğer sendikacılar aleyhinde açıklamada bulunan hemen hemen hiç olmadı. Anlatımlarında çok özenliydim. Özellikle Türk-İş Genel Başkan Danışmanı iken yaptığım görüşmeler öncesinde beni genellikle biliyorlardı. Türk-İş'ten biri olmam da onları rahatlattı. Görüşmelerimiz aile içi sohbet gibi yürüdü. Örneğin, bir üniversiteden gelen araştırmacı olsaydım, davranışlarının ve anlatımlarının farklı olacağından eminim. Hepsi son derece zeki insanlardı. Kime ne anlatılacağını çok iyi değerlendirebiliyorlardı. Sağ olsunlar, beni, kendilerinden biri olarak kabul ettiler; onun rahatlığıyla konuştular, anlattılar. Sendikacılar genellikle çok konuşkandır. Hatta kendi aralarında anlattıkları bir fıkra vardır. Cenazeye gitmişler. Ölünün çenesi takırdayıp duruyormuş. "Kesinlikle eski sendikacıdır" demişler. Doğru çıkmış. Bir işçinin sendikacılık merdiveninde yukarılara doğru tırmanmasında hitabet gücü çok önemlidir. Görüştüğüm kişiler de bu yeteneklerini geliştirmiş insanlardı. Ancak bazılarının hafızası zayıflamıştı. Bazılarının belki de anlatmak istemedikleri olaylar vardı. Bu nedenle bazı görüşmeler uzun, bazıları kısa oldu. Görüştüğüklerimin hiçbirini zorlama terbiyesizliği yapmadım.

Görüşmeler sırasında hatırlamada zorluk çektikleri konularda yardımcı oldum; ancak anlatımlara müdahale etmedim. Çok ciddi bir maddi hata yapılmıyorsa, anlattıklarını olduğu gibi kayda geçirmeye çalıştım.

Görüştüğümüz kişiler arasında her siyasi görüş, her köken, her inançtan sendikacı vardı. Benim siyasi çizgimi de genellikle biliyorlardı. Görüşmelerde farklılıklarım nedeniyle hiçbir sorun yaşamadım. Görmüş geçirmiş insanlarla sohbetin ve onlardan öğrenmenin keyfini yaşadım. İlk görüşmeleri 1987 yılında yapmıştım. 34 yıl sonra bu görüşme metinlerini okuduğumda, ne kadar iyi yapmışım da, eksik de olsa, bugün hayatta olmayan bu değerli insanların mücadelelerini imkân ölçüsünde kayda geçirmişim, diyorum. Hepsine şükranlarımı sunuyorum. Umarım, işçi sınıfı tarihi çalışma niyetinde olanlar, okudukları kitaplara ek olarak, okunacak en büyük ve en değerli kitap olan insandan da öğrenmeye, onların tezgâhından geçmeye çalışırlar.